

РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ: ДЕКІЛЬКА ДНІВ ІЗ ЖИТТЯ БІБЛІОТЕКИ

При підготовці цього матеріалу використано нотатки зі щоденника заступника генерального директора НБУ ім. Ярослава Мудрого Галини Кириченко, який вона вела під час пам'ятних подій кінця 2013-го – початку 2014 р.

ПОЧАТОК 2014 року... Вже відбулися листопадові події на Майдані Незалежності й грудневі на вул. Банковій, пройшов «Марш мільйонів» і розпочався «ленінопад»... Кияни звикли до барикад і наметів Євромайдану і до людей, що там постійно перебували...

Так уже судилося, що Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого (у 2014 – Національна парламентська бібліотека України, НПБУ) через своє територіальне розташування в цей час опинилася в епіцентрі силового протистояння суспільства з тодішнім режимом, яке пізніше назвуть Революцією Гідності, і стала свідком прояву неабиякої сили, мужності, гідності, віри та міцності духу українців у їх прагненні до реформ і кардинальних змін у країні.

Бібліотека в умовах буремних подій

19 січня 2014 р., Водохреще. Люди у містах і селах України йшли до церкви, освячували воду, омивались у водах річок, відпочивали. На Майдані Незалежності відбувалося чергове недільне віче. Вулицю М. Грушевського було перекрито військовими вантажівками та рядами вояків Внутрішніх військ України зі щитами і в шоломах, що охороняли так званий урядовий квартал. Бібліотека працювала у звичайному режимі недільного дня, обслуговуючи користувачів у читальних залах.

Згадує Г. Кириченко: *«Близько четвертої години дня поряд із бібліотекою, навпроти кордону міліції, який перекривав рух до будівлі Кабінету Міністрів України, зібрався великий натовп людей з кийками у масках і в шоломах. Лунають постріли і вибухи».*

У цій ситуації керівництво бібліотеки прийняло рішення щодо подальших дій: на роботу в приміщення на вул. М. Грушевського, 1, виходять лише адміністрація, завідувачі відділів і по одному працівнику з кожної службової кімнати та кожного читального залу. Всі інші співробітники працюватимуть в основному книгосховищі, розташованому на Подолі, і виконуватимуть роботи з переміщення фондів, планової інвентаризації та приймання, обліку й первинної обробки нових надходжень документів.

Утім події декількох подальших днів продемонстрували всю серйозність ситуації, що розгорталася

поряд із бібліотекою. Згадує Г. Кириченко: *«...ми чітко усвідомили: треба уберегти будівлю бібліотеки від руйнування, майно і фонди від втрати, а найголовніше – не втратити життя жодного нашого працівника. Це вимагає від нас зібраності, злагодженості, гнучкості й спеціального режиму роботи».*

Одним із першочергових заходів став наказ генерального директора Т. Вилегжаніної «Про забезпечення функціонування НПБУ», відповідно до якого були складені графіки чергування в будівлі на вул. М. Грушевського, 1. Здійснювався постійний контроль за пожежним і санітарним станом приміщень; було організовано обслуговування користувачів у читальних залах на вул. Набережно-Хрещатицькій, 1; працівників із вул. М. Грушевського залучали до роботи інших структурних підрозділів та виконання поточних завдань – з переміщення підсобно-го фонду, поповнення баз даних, ретроконверсії карткового каталогу, підготовки періодики до взяття в опрацювання. Крім того, на численних нарадах приймалося багато оперативних рішень, зокрема, щодо систематичного інформування Міністерства культури України про стан справ у бібліотеці та посилення охорони закладу. Так, було вирішено: на ніч залишати разом з двома охоронцями кількох чоловіків – співробітників бібліотеки, а вдень – представників чергових відділів та чоловіків (відповідно до графіка); вхідні двері бібліотеки зачинити, вікна зашторити, світло в кімнатах не вмикати.

Серйозним випробуванням для бібліотеки стало **22 січня 2014 р.** – День Соборності України, коли відбулося загострення протистояння. На Майдані було досить багато людей, на сцені священники читали молитву. Згадуючи той день, вчений секретар бібліотеки Н. Розколупа, яка завжди приходиться на роботу дуже рано, розповіла, що о 8-й ранку «Беркут» атакував протестувальників, гнав їх перед собою, як худобу, і нещадно бив тих, хто впавав. За півгодини протестувальники перейшли в контратаку і повернулися на попередні позиції, а силовики відступили

Барикади біля бібліотеки

за лінію обгорілих автобусів. Дещо пізніше стало відомо про першого вбитого євромайданівця – С. Нігояна, 20-річного вірмена з Дніпропетровщини.

Близько 11:00 почулися шум і брязкання кийків об металеві щити – це спецпідрозділи почали масований наступ. Згадує Г. Кириченко: *«Беркутівці побудували "черепаху" і відінали протестувальників із вул. Грушевського аж до Європейської площі. З вікон наших читальних залів видно, як спецпризначенці безжально гамселять кийками і ногами протестувальників і журналістів, у т. ч. молоду дівчину в червоній куртці з написом «ПРЕСА». Потім вони дружно "зіграли" бравурну мелодію на своїх щитах і організовано відступили на попередні позиції. За спинами беркутівців з'явився бронетранспортер».*

Через загрозу зачистки Майдану керівники всіх державних установ, розташованих на Хрещатику і прилеглих вулицях, дістали розпорядження до 16:00 відпустити персонал додому. Адміністрація бібліотеки прийняла рішення: всі 24 працівники, що на той момент перебували в приміщенні книгозбірні на вул. М. Грушевського, 1, залишаться тут на ніч; а з наступного дня чоловіки виходитимуть на роботу з 9:00 до 20:00 і шночі четверо співробітників-чоловіків залишатимуться для посилення охорони.

Червоний Хрест у бібліотеці

Саме 22 січня до бібліотеки прийшли представники Міжнародного Червоного Хреста в Україні, щоб організувати тут пункт першої медичної допомоги, оскільки пункт на вул. М. Грушевського, 4, був розгромлений беркутівцями. Керівництво бібліотеки дало згоду, але з умовою, що буде зайнято лише вестибюль першого поверху.

Медичний пункт у вестибюлі бібліотеки

Медики попросили надати їм бібліотечні столи та стільці для розміщення поранених. На стелажках у гардеробі вони розклали ліки та перев'язувальний матеріал. Самі ж лікарі та медсестри розмістилися на пункті реєстрації користувачів та пункті охорони, тут же розставили засоби для надання медичної допомоги. На вході до бібліотеки вивісили прапор Червоного Хреста.

Пізніше журналістка І. Коберник написала: *«У новостворений медпункт у парламентській бібліотеці навезли купу ліків, наразі майже все є. Читачі, які, коли все закінчиться, знову придуть в читальний зал, навіть не знатимуть, що столи, за якими вони працюють, у ці дні були операційними...».*

Вже о 15:30 до бібліотеки занесли першого пораненого з барикад на вул. М. Грушевського, якому надали допомогу на «операційному столі», зімпровізованому з чотирьох наших каталожних столиків. Кількість поранених, обпалених вогнем, отруєних газом і димом дедалі більшала. Медики, розподілені на чотири операційні групи, до кожної з яких входив хірург, анестезіолог та операційна сестра, надавали їм першу допомогу, перев'язували, зашивали рани, робили нескладні операції з видалення куль та осколків. З важкими пораненнями одразу доправляли до «швидких», які чергували на Європейській площі, біля Національної філармонії.

Згадує лікар Р. Добровольський: *«Коли ми зайшли в Парламентську бібліотеку, то опинилися під захистом – бо це державна будівля. І це нас якось рятувало. Колектив бібліотеки був приязний, в приміщенні було постійне чергування, адже ми розуміємо, що історичною цінністю є не лише сама будівля, а й книжкові фонди, які є в її сховищах. Тому працівники бібліотеки постійно чергували, чим могли допомагали нам, забезпечували харчування і прибирання. Медичний пункт ми зробили в самому холі бібліотеки. Буквально через кілька днів цей хол перетворився на операційну. Спочатку був один стіл, потім другий, третій хірургічні столи, разом із бригадами. Спочатку гігієнічні заходи проводилися ситуативно, потім налагодили "бахильний" режим – як тільки нам привезли одноразові бахили. Застелили підлогу спеціальною одноразовою тканиною. Приходили дівчата-волонтерки, щоб робити прибирання. Тобто санітарно-гігієнічного режиму старалися дотримуватися, як могли. Безперечно, то були польові умови. Хоча в нас були кварцові лампи, оброблялися руки. Всі старалися дотримуватися масочного режиму».*

Згадує Г. Кириченко: *«...тоді ми не питали ні посад, ні прізвищ медиків, волонтерів та активістів "Самооборони", не цікавилися, хто вони і звідки... Ми знали їх лише під тими іменами, якими вони зверталися одне до одного: Серьожа, Костя, Ольга, В'ячеслав Васильович та ін. <...>*

З публікації в *«Українській правді»* дізналися про Руслана Добровольського (невропатолога). У 2015 р. до бібліотеки завітав ще один медик – лікар-травматолог Сергій Харсіка, який написав і надіслав нам на електронну пошту свої спогади *«Майдан. Грушевського, 1. Кривавий лютий. Сповідь волонтера»*.

Біля входу до бібліотеки чергували представники «Самооборони», які називали себе «Медведями». Вони нікого не впускали, крім лікарів та поранених.

У період від **24 січня до 17 лютого** події в Києві розвивалися майже мирно, біля бібліотеки також було більш-менш спокійно. Протестувальники грілися від холоду грою у футбол на Європейській площі й водночас будували барикади, а беркутівці каталися на щитах із пагорбів біля стадіону «Динамо». А в медичному пункті Червоного Хреста майданівцям міряли температуру, давали сухий теплий одяг і ліки від застуди, зігрівали гарячим чаєм.

Ще багато чого було видно з вікон читальних залів: як штурмували Український дім; як з міліцейського боку відбувся демарш сповнених агресії так званих солдатських матерів; як працювали снайпери; як ставало дедалі більше поранених з обох боків і серед журналістів, десятків «швидких» біля Національної філармонії України, і мужні й злагожені дії працівників Червоного Хреста...

Ескалація подій

Утім 17–18 лютого ситуація змінилася. Згадує начальник штабу цивільної оборони бібліотеки С. Оліфер: *«Вдома з новин я зрозумів, що обстановка на вул. Грушевського стає "вибуховою", прийняв рішення повернутися до виконання службових обов'язків. Десь о 13:30 я був вже біля бібліотеки. Розвідав обстановку навколо, на барикадах та за ними. За деякими військовими ознаками переконався, що буде штурм. Зайшов до бібліотеки і попередив про це усіх присутніх».*

У бібліотеці відчувалася загальна тривога. Силовики знову зайняли свої попередні позиції. Стало відомо, що майданівці пішли блокувати Верховну Раду. На Грушевського знову запалили шини. Медики дізналися, що є поранені на вул. Шовковичній, де з дахів будинків хтось кидав гранати на мирну ходу. До медичного пункту приносили дедалі більше постраждалих. Бригада медиків пішла «шити поранених» у Жовтневому палаці – там не вистачало лікарів.

18 лютого Г. Кириченко, піднімаючись по вул. Трьохсвятительській до Михайлівського Золотоверхого монастиря, звернула увагу, що вище Українського дому стоїть висока барикада. Вона згадує: *«...обертаюся, щоб сфотографувати її, і переді мною постає воістину апокаліптична картина: Європейська площа і Національна парламентська бібліотека України на фоні чорної хмари диму, яка, здається, сягає неба...».*

Вулиця М. Грушевського. 18 лютого 2018 р.

Про той самий день працівник бібліотеки І. Порало написав: *«Близько 13:00 надійшло повідомлення, що дальню барикаду на Грушевського прорвали... Одні загони "Беркуту" гнали активістів з барикад, інші спускались від Театру ляльок на вулицю Грушевського повз бібліотеку, а позаду них йшли люди у спортивному одязі з палицями. Найбільш вражаючим у їхніх діях і поведінці було*

цілеспрямоване зривання і підпалювання, як чогось ворожого, українських прапорів... Тим часом лікарі і волонтери почали одягати на поранених одяг з медичною символікою».

Десь о 17:00 почалась евакуація з бібліотеки медиків і поранених. Важкопоранених виносили активісти «Самооборони», іншим допомагали дві дівчини-волонтери та медперсонал, який ніс ще й медикаменти та респиратори. Близько 18:00 двері бібліотеки було зачинено й забарикадовано.

Стало відомо, що на Майдані зібралося понад 20 тис. громадян, які зміцнюють барикади; на початку дев'ятої вечора почався штурм із застосуванням бронетехніки. Майданівців відтіснили майже до самої сцени, горіли намети, почалася пожежа в Будинку профспілок, метро не працювало, усі виходи з нього в центрі міста було забарикадовано. О 23:30 на Майдані вимкнули світло.

19 лютого. Згадує І. Порало: *«Вранці вулиця Грушевського нагадувала зону відчуження: не було ані барикад, ані людей, стояла тиша. Іноді проїжджали легкові автомобілі спеціальних служб. Було неприємне відчуття, ніби ми опинились у глибокому тилу, в ізоляції».*

«Чорний четвер» – переломний момент Револуції Гідності

У ніч на 20 лютого до бібліотеки приїхали медики, щоб забрати медичне обладнання й пакунки з ліками. Чоловіки, що охороняли бібліотеку, кілька годин допомагали їм завантажувати машини. Одночасно до будинків навпроти бібліотеки почали з'їжджатися автобуси із спецзагонами, які стали рухатися в бік Майдану. І все це відбувалося на одній вулиці: одні йшли стріляти, бити, ламати, інші – зашивати рани, лікувати, рятувати життя!

Вранці епіцентр подій перемістився з вул. М. Грушевського на вул. Інститутську: протестувальники пішли в наступ і зайняли Жовтневий палац.

Згадує І. Порало: *«Вулиця Хрещатик, з боку Європейської площі, була повністю, аж до верхніх поверхів будівель, закрита стіною чорного диму. Не було видно ані полум'я, ані людей. Лише лунали вибухи і стелився чорний густий дим...».*

З готелю «Україна» стріляли снайпери, безжально вражаючи людей у голову, ший, грудну клітину, живіт... Не оминули кулі навіть медиків-волонтерів, які допомагали тим, хто стівав кров'ю. Вже наступного дня поетеса Тетяна Домашенко написала вірш «Небесна сотня воїнів Майдану», в якому вперше назвала полеглих протестувальників Небесною Сотнею.

У Верховній Раді 236 народних депутатів стоячи проголосували за постанову «Про засудження насильства в Україні, що призвело до людських жертв», яка зобов'язувала припинити вогонь і забороняла використання зброї.

21 лютого. З-під стін Верховної Ради поспіхом почали виводити вояків Внутрішніх військ і зняли оточення урядового кварталу.

Загибелю великої кількості людей стала трагедією, шоком для українського суспільства, світової спільноти і водночас позначилася на подальшому розвитку подій, результатом яких стала перемога Майдану.

Бібліотека відновлює роботу

24 лютого почалося поступове відновлення роботи бібліотеки. Згадує Г. Кириченко: *«По дорозі купуємо квіти в підземному переході на Майдані і виходимо на поверхню. Тут скрізь – і на самій площі, і на прилеглих вулицях, і в переходах – картина, як після війни: повівечені сходи, залізна арматура від згорілих шин, залишки барикад, закіптюжена будівля Будинку профспілок.*

На Інститутській бруківку складено акуратними "стінами", на яких фото загиблих, листочки з поетичними присвятами героям, свічки і багато квітів. Ми теж кладемо квіти, стоїмо зі сльозами на очах хвилину у мовчанні та йдемо до бібліотеки. Європейська площа порожня і чиста. На тротуарах багато квітів і лампад. Вулицю Грушевського навпроти бібліотеки перегороджують "їжаки", залишаючи проїзд для однієї машини».

Представники Міжнародного Червоного Хреста згорнули свій медичний пункт у бібліотеці, вивезли залишки лікарських засобів та обладнання.

Співробітники, які працювали у будівлі на вул. М. Грушевського до революційних подій, повернулися на свої робочі місця. Насамперед необхідно було відмити приміщення від сажі та бруду, навести всюди лад, щоб якнайшвидше розпочати обслуговування користувачів. Усі охоче взялися до роботи, адже усвідомлювали, наскільки рідним стало для них це приміщення.

25 лютого до генерального директора Т. Вилегжаніної завітав Павло Яшук – командир загону «Самооборони», що охороняв медичний пункт і бібліотеку під час подій на Грушевського, і попросив показати членам його команди читальні зали, адже далі вестибюля першого поверху вони не заходили.

26 лютого у великому читальному залі працівники бібліотеки вшанували своїх захисників: їм вручали письмові подяки і подарунки, підготовлені профспілковим комітетом закладу, а потім пригощали простих, милих і безпосередніх молодих (і не дуже) чоловіків чаєм та кавою зі смаколикami, довго спілкувались і всі разом фотографувалися на згадку.

3 березня, у день свого заснування, бібліотека відновила обслуговування користувачів на вул. М. Грушевського, 1.

Життя триває. Залишається пам'ятати і дякувати. Низький уклін медикам і волонтерам – за їх високу професійність, справжність і героїзм. Щира подяка активістам «Самооборони». Завдяки їм були збережені життя людей, які перебували в бібліотеці, фонди книгозбірні, її чудова споруда – архі-

«Медведі» і працівники бібліотеки

тектурна прикраса Києва. Окрема подяка працівникам бібліотеки, що вдень і вночі (а дехто і цілодобово) охороняли її будівлю.

Тоді, навесні 2014 р., ніхто і не уявляв, які страшні, трагічні події та втрати чекали на Україну попереду: окупація Криму і Донбасу, події в Одесі, Слов'янську, Іловайську, Дебальцевому, Маріуполі...

Там, у зоні АТО, загинув командир наших «Медведів» Павло Яшук. Там нині боронять країну інші учасники «Самооборони», працівники бібліотеки і їх сини, рятують життя наші медики й волонтери. І бібліотека не залишається осторонь цих подій: працівники збирають та передають воякам посильну допомогу, долучилися до громадської ініціативи «Маскувальна сітка для Армії руками волонтерів», узяли участь у всеукраїнських акціях «Бібліотека українського воїна», «Подаруй книжку бійцеві АТО».

Півторастолітня історія Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого свідчить: після воєн і руйнацій, хоч як би довго вони тривали, настає відродження – життя, науки, освіти, культури. Війна скінчиться, настане мир, і спрагли душі зажадають знань – безцінних скарбів, які зберігає бібліотека. ■